

Catalina Martínez i Taberner

**LA LLENGUACATALANA
A MALLORCA AL SEGLE
XVIII I PRIMER TERCÇ
DEL XIX**

Pròleg de Joan Mas i Vives

UNIVERSITAT DE LES ILLES BALEARS
DEPARTAMENT DE FILOLOGIA CATALANA
I LINGÜÍSTICA GENERAL

PUBLICACIONS DE L'ABADIA DE MONTSERRAT

2000

1. INTRODUCCIÓ

L'anàlisi del discurs i la sociolingüística han fet que conceptes com text, context, àmbits d'ús, variació lingüística, canvi lingüístic, procés de substitució, etc. siguin cada cop més usuals en la investigació i divulgació dels coneixements lingüístics. Malgrat que majoritàriament s'utilitzen en l'anàlisi de la llengua actual o d'un passat immediat, aquest treball vol manllevar alguns d'aquests conceptes i utilitzar-los en l'estudi de la llengua del passat, perquè creiem que aquests plantejaments que han renovat l'enfocament de l'anàlisi lingüística poden ajudar a establir unes noves bases en l'estudi de la història de la llengua.

En els estudis d'història de la llengua¹ era més o menys habitual la divisió que s'establí entre història interna i història externa o social de la llengua com a dos mons separats amb molts pocs punts de contacte entre ells. Avui dia aquesta divisió es troba prou superada² —malgrat

¹ J. MARTÍ I CASTELL (1990): *Gramàtica històrica. Problemes i mètodes*, Biblioteca lingüística catalana. Universitat de València.

² J. M. NADAL (1992): *Llengua escrita i llengua nacional*, Barcelona, Quaderns Crema. El primer capítol d'aquest llibre, "El concepte d'història de la llengua", ha estat publicat posteriorment al llibre *Problemes i mètodes de la història de la llengua*, a cura de Sadurní Martí i Francesc Feliu (1995), recull de les ponències llegides al col·loqui de Girona "Problemes i Mètodes de la Història de la Llengua", celebrat el juliol de 1991.

que encara alguns manuals de llengua segueixen amb aquests plantejaments— gràcies a les aportacions vingudes de la sociolingüística, que han fet veure que cap canvi lingüístic no es pot entendre fora del context social on es produeix.

Si haguéssim de prendre partit per una de les parts de la dicotomia història externa i història interna de la llengua, condicionaríem el nostre camp d'estudi i ens veuríem abocats a una tria que no ens ajudaria gens i, a més, dificultaria de poder assolir una visió global de la llengua catalana del període objecte d'estudi.

Optarem, per tant, pel que ens diu J. M. Nadal:

«La història de la llengua no és, en aquest sentit, res més que sociolingüística i aquesta s'ha d'ocupar indefectiblement del canvi lingüístic, la dimensió social del qual és innegable (...) Si enteníem, per tant, la llengua com la suma d'una estructura lingüística complexa i d'un ús determinat, difícilment podríem abordar l'estudi de l'una sense l'estudi de l'altre. El canvi lingüístic, així es relacionaria amb els dos aspectes conjuntament: l'ús lingüístic, ja que és un factor ple de dinamisme, explica les noves connexions que s'estableixen entre àmbits de llengua i àmbits d'ús (...) i, a més, l'evolució de totes les estructures lingüístiques que, si bé té unes direccions evolutives predeterminades-condicionades per la mateixa estructura lingüística-, només pot consolidar-se en un sentit o un altre amb l'ús. Com diu Aracil, "la lingüística estricta pot, en el millor dels casos, assenyalar (i descobrir) les direccions dels canvis possibles. No pot pas explicar (i encara menys predir) l'ocurrència efectiva del canvi", que depèn sempre de l'ús. I aquest és el camí que segueix la lingüística diacrònica actual, tot i que encara es troba en un estadi de desenvolupament molt precari. Per això no podem pas estar d'acord amb aquella idea tan generalitzada entre els lingüistes que tendeixen a separar la història interna i la història externa d'una llengua: no són dos grans capítols quasi independents entre ells, sinó que han de considerar-se com les dues cares de la mateixa moneda (la llengua).»³

³ J. M. NADAL (1992): *op. cit.*, pàg. 34-35.

Miquel Nicolás i Amorós⁴ en el seu llibre *La història de la llengua catalana: la construcció d'un discurs* porta a terme una reflexió seriosa sobre la matèria d'estudi de la disciplina. Parla de quins són els continguts propis de la història social de la llengua i esmenta tres grans eixos d'estudi: **formes, usos i consciència lingüística**. Aquests tres grans camps temàtics s'han d'analitzar des d'una perspectiva diacrònica, perquè serà a partir d'aquesta visió que arribarem a la noció de **canvi lingüístic**, al cap i a la fi raó de ser, en part, de la lingüística.

«Així esbossada, la història social de la llengua es proposa d'oferir interpretacions versemblants del que ha estat l'evolució d'un sistema lingüístic i la seva comunitat de parla. Dit d'una altra manera, de com en el transcurs del temps les formes lingüístiques s'han adequat a unes necessitats de comunicació verbal, uns usos lingüístics, i de com la dialèctica formes/usos ha generat un tercer nivell d'observació: la consciència lingüística dels parlants en relació a les formes, a les possibilitats de la parla en ús i a la percepció de totes dues en uns esquemes cognitius i simbòlics pautats col·lectivament»⁵

Però, definint encara més el model a seguir, Miquel Nicolás ens dóna dues perspectives de focalització de la recerca, el que ell anomena nivells d'articulació o escales de definició dels objectius, que serien un nivell **macro** descriptiu i un nivell **micro** descriptiu. A cada un d'aquests nivells li correspondria la combinatòria següent:⁶

	Nivell macro	Nivell micro
Formes lingüístiques	Canvi lingüístic Varietats lingüíst.	Variants lingüístiques
Usos lingüístics	Substitució lingüíst.	Canvi de codi
Consciència lingüíst.	Ideologia lingüíst.	Actituds lingüístiques

⁴ Miquel, NICOLÁS I AMORÓS (1998): *La història de la llengua catalana: la construcció d'un discurs*, Biblioteca Sanchis Guarner, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, València / Barcelona.

⁵ Miquel, NICOLÁS I AMORÓS (1998): *op. cit.*, pàg. 69.

⁶ Miquel, NICOLÁS I AMORÓS (1998): *op. cit.*, pàg. 77.

Encara que sols hem desenvolupat els punts bàsics sobre els quals pivota l'esquema teòric de M. Nicolás, creiem que a l'hora de portar-lo a la pràctica requeriria moltes matisacions. Malgrat tot, és força interessant, perquè planteja una visió de la història social de la llengua a mode de xarxa combinatòria que relaciona àmbits diferents per poder arribar a tenir una visió global dels canvis històrics.

Intentarem, en la mesura de les nostres possibilitats, i a partir d'aquests plantejaments, establir les premisses que ens ajudaran a entendre el que varen suposar per a la llengua catalana de Mallorca els canvis que s'esdevingueren en el segle XVIII i part del XIX.

El nostre estudi arrenca amb la proclamació, el 28 de novembre de 1715, del Decret de Nova Planta de Mallorca i d'Eivissa. A grans trets, els canvis més importants que va comportar quedarien resumits de la manera següent:⁷

a) Imposició, per dret de conquesta, d'un sistema unificador de l'estat que ja s'havia establert als altres territoris de l'antiga Corona d'Aragó.

b) Nova estructuració política i administrativa que va escombrar les institucions pròpies: el Gran i General Consell, els Jurats de la Ciutat i del Regne i les Universitats; al seu lloc apareixen l'Audiència, el Comandant General, els Regidors i l'Intendent, i tots ells depenen directament del Consell de Castella.

c) Implantació, amb el consegüent manteniment, d'un exèrcit permanent a l'illa i imposició d'un sistema de lleves.

d) Creació de noves càrregues impositives.

e) Inici de manera programàtica del procés de castellanització de la societat mallorquina.

La imposició de la llengua castellana no és explicitada directament en aquest decret, però, de fet, l'Audiència de Mallorca tingué

⁷ Lluís ROURA I AULINAS (1985): *L'Antic Règim a Mallorca. Abast de la commoció dels anys 1808-1814*, Conselleria d'Educació i Cultura del Govern Balear, Direcció General de Cultura, Palma de Mallorca.

l'espanyol com a única llengua burocraticoadministrativa⁸ des del primer moment, cosa que provocà problemes, com deixa veure la consulta que van adreçar a Felip V, el 1716, els Jurats de la Universitat del Regne de Mallorca, davant la impossibilitat d'actuar en llengua castellana:

«Lo segundo, porque aunque V.M. ha mandado se observen los estilos antiguos segun los cuales todas la causas, letras y provisiones se actuaban y despachaban en la lengua bulgar del país ha mandado la Audiencia que no se presenten peticiones, ni se despachen letras o Provisiones, sino en lengua Castellana, lo que tiene en gran desconsuelo e igual embarazo aquellos naturales que no se hallan bersados, ni por lo general entender el Idioma Castellano, y dirigiendose a los bayles de las billas y lugares las letras o provisiones y ordenes para las ejecuciones contraforenses y para las ynzidencias de las causas ziviles y criminales se hallan con la dificultad de asertar en el cumplimiento de ellas por no entender lo que se les ordena ni encontrar fazilmente en los lugares quien se los explique sobre que en muchos casos según la calidad de la materia tendra gravisimos ynconbenientes el comunicar a otros las letras y provisiones antes de darles su devido cumplimiento.»⁹

La resposta de Felip V és de l'11 de setembre de 1717, i diu:

«RESOLUCION. En quanto a esta duda mando, se executen los despachos, como se propone en ella; previniendo, se procure mañosamente ir introduciendo la lengua castellana en aquellos pueblos.»

La nova legislació i l'entrada de funcionariat foraster seran els dos puntals sobre els quals gravitarà la imposició de l'espanyol. El nostre

⁸ Rosa CALAFAT (1995): "La imposició de l'espanyol a l'alta administració pública mallorquina. Mecanismes i estratègies de poder" en: *La llengua catalana al segle XVIII*, a cura de Pep Balsalobre i Joan Gratacós, Quaderns Crema, Assaig 16, Barcelona, pàg. 365.

⁹ F. FERRER I GIRONÈS (1985): *La persecució política de la llengua catalana*, Edicions 62, Barcelona, pàg. 20-21.

treball no té com objectiu l'anàlisi dels mecanismes i les estratègies del poder establert per anar imposant la llengua castellana. Aquest estudi ja ha estat portat a terme per Rosa Calafat a la seva tesi doctoral.¹⁰

El nostre objectiu és analitzar el procés que va seguir la introducció de la llengua castellana en els diversos grups socials, a partir del Decret de Nova Planta. Partim de la imposició d'una nova llei que té com a objectiu canviar les estructures polítiques i administratives de la societat mallorquina, però cal no oblidar que tenim una societat —amb una llengua vàlida per a qualsevol àmbit d'ús— a la qual se li imposarà una llengua aliena. És aquí on es concreta el nostre estudi. Evidentment som plenament conscients que la llengua castellana no era del tot desconeguda en segons quins grups socials, però a partir d'aquests moments l'estatus de la llengua catalana es veu totalment canviat i serà la incidència d'aquest canvi el que intentarem analitzar.

Si cronològicament el punt de partida del nostre estudi és molt clar, no passa el mateix amb el punt d'arribada, ja que aquest punt d'arribada estarà marcat per la mateixa investigació. De fet, nosaltres analitzem el procés d'introducció d'una llengua aliena i només ho podem fer des del punt de vista de la llengua escrita. Una de les fites bàsiques de la investigació és esbrinar quan es trenca definitivament la tradició de l'escriptura en llengua catalana, és a dir, quan s'imposa l'ús de la llengua castellana escrita perquè el catalanoparlant ja ha perdut tots els referents de l'escriptura en la seva pròpia llengua. És obvi que serà un procés íntimament relacionat amb l'ensenyament, però també serà un procés desigual que dependrà, per una banda, del grup social analitzat i, per l'altra, dels àmbits d'ús.

Cal saber, doncs, quins són els grups socials que fan ús de la llengua escrita, és a dir, quins són els grups socials alfabetitzats, però no hem de perdre de vista que qualsevol individu pot tenir necessitat de l'escriptura i, per tant, molt possiblement sap quins són els canals

¹⁰ ROSA CALAFAT, "Llengua i repressió a la Mallorca del segle XVIII (1715-1808). El projecte glotofàgic borbònic. Estudi historico-sociolingüístic". Tesi doctoral. Universitat de les Illes Balears, 1993.

que hi ha per poder servir-se'n. En el segle XVIII, aquí i a tot arreu, els índexs d'alfabetització són molt baixos,¹¹ l'alfabetització d'una gran part de la població no s'esdevindrà fins ben entrat el XIX, però això no significa que els únics que fan ús de la llengua escrita siguin els grups socials alfabetitzats. Vull dir amb això que la figura dels escriptors i dels clergues, que actuaven moltes vegades com a notaris, ha passat desapercebuda dins la història de la llengua i cal que sigui considerada, ja que, en certa manera, són ells els hereus de la tradició escrita i són els que faran de pont entre els grups socials alfabetitzats i els que no ho estan.

Un altre punt important que caldria matisar és que normalment, quan es parla del segle XVIII, es dona ja per suposat que l'índex d'alfabetització és sinònim de castellanització. Crec que no és correcta aquesta correlació i confio poder-ho demostrar al llarg de la tesi. Crec que el grau d'alfabetització o el grau de *literacitat*, seguint el terme utilitzat per X. Moral¹² per designar "*l'ús lletrat de la llengua posat en relació amb la població*", només ens pot servir com "*un indicador de les possibilitats de penetració del castellà, vist que la introducció d'aquesta llengua a Catalunya —i evidentment a les Balears— parteix d'uns usos escrits*"

Els canvis de tot tipus —demogràfics, socials, econòmics, etc—, que s'esdeven al llarg del XVIII i XIX són un altre dels elements que cal tenir present. És lògic suposar que hi va haver un procés de lent avanç de la llengua castellana que no entrarà sols en conflicte amb l'oralitat general catalana —com assenyala X. Moral— sinó que també —com veurem més endavant— entrarà en conflicte amb l'ús escrit del català.

Hem organitzat el nostre camp d'estudi a partir de tres grans apartats:

¹¹ Clara Eugenia NÚÑEZ, (1992): *La fuente de la riqueza. Educación y desarrollo económico en la España contemporánea*, Alianza Universidad, Madrid.

¹² X. MORAL (1995): "Llengua i ensenyament al Principat". Publicat a *La llengua catalana al segle XVIII*, a cura de Pep Balsalobre i Joan Gratacós, Quaderns Crema, Assaig 16, Barcelona, pàg. 208.

- a) Ensenyament
- b) Àmbits d'ús
- c) Anàlisi de textos

L'estudi de l'organització de l'ensenyament es presenta clau per saber fins a quin punt van ser efectives les lleis que es dictaren en contra de la llengua catalana. Hem dividit el nostre estudi en dos grans blocs, el món escolar de l'Antic Règim i el món escolar de l'Estat liberal. En cada un d'aquests blocs analitzem des de l'escola de primeres lletres o l'ensenyament primari, a les escoles de gramàtica o ensenyament secundari, fins arribar a la universitat.

Si volem saber quins són els àmbits d'ús en els quals la llengua catalana escrita va poder mantenir-se per més temps, ens cal anar als grups socials representatius de la societat mallorquina. Els àmbits d'ús ens faran veure fins a quin punt la llengua catalana es manté prou viva en les diferents relacions que s'estableixen entre els grups socials i a la vegada també sabrem el grau de formalitat de la llengua emprada.

A partir d'aquest plantejament, hem dividit el camp estudi en dos grans blocs:

Àmbit públic

- La llengua del notariat
- La llengua de l'administració municipal
- La llengua de l'Audiència

Àmbit privat

- Llibres d'administració privats
- Llibres de comptabilitat i correspondència comercial
- Documents interns d'alguns convents

Un cop analitzats diversos àmbits d'ús de la llengua catalana escrita, estudiarem el tipus de llengua que s'utilitza, i això ho farem a partir de dues sèries documentals que ens aportaran una visió cronològica dels canvis lingüístics. És a dir, dins la mateixa tipologia de documents, analitzarem la llengua emprada a partir de la primera dècada del segle XVIII fins que aquests documents, de manera majoritària, es veuen substituïts per documents en llengua espanyola.

Analitzarem les següents sèries:

- a) Testaments

b) Contractes d'arrendament agrari

c) Factures i albarans

Un dels nostres objectius és veure fins a quin punt podem establir unes constants ortogràfiques i si aquestes s'avenen amb les propostes gramaticals que apareixeran a començaments del XIX.

Si l'escola ja no compleix la seva funció i alfabetitza en una llengua que no és la parlada pel poble, com es pot mantenir l'escriptura? Quins referents tenien en Cervera, n'Amengual, etc.? Fins quan es va transmetre la llengua catalana escrita? En quins àmbits d'ús es va mantenir per més temps? Quins grups socials restaren més fidels o foren alfabetitzats més tard en llengua castellana? A tots aquests interrogants i a d'altres que aniran apareixent intentarem donar resposta al llarg del treball.

6. CONCLUSIONS GENERALS

Al final de cada un dels apartats hem fet una recapitulació, en què hem desenvolupat les reflexions i conclusions que afectaven directament l'àmbit d'estudi de cada capítol. Per aquest motiu no repetirem el que ja ha estat esmentat. Ara ens pertoca tractar els punts que encara resten oberts i intentar donar-los resposta des d'una visió més àmplia.

Un dels objectius del treball era analitzar el camí que va seguir la introducció de la llengua castellana en el si de la societat mallorquina; per aquest motiu plantejàvem l'estudi de l'ensenyament com a peça clau per donar resposta a aquest procés. El segon objectiu era esbrinar fins a quines dates la llengua catalana escrita va ser utilitzada en els àmbits d'ús habitual, malgrat totes les lleis repressores. I, per acabar, hem estudiat quina mena de llengua catalana escrita era la comunament utilitzada i quin codi escrit es feia servir.

ENSENYAMENT

En l'estudi del procés d'alfabetització, seguit al llarg del segle XVIII i primera meitat del XIX, hem vist clarament el joc de llengües que s'estableix entre el català, el llatí i el castellà. Hem establert unes fases —de cronologia desigual segons els estaments socials—, en les quals

definíem quina era la llengua objecte d'aprenentatge de la lectoescriptura, punt bàsic per poder entendre la pervivència de la llengua catalana escrita. Quan analitzàvem els lligams que s'establien entre l'aprenentatge de la llengua llatina i la llengua catalana, veiem que en el món escolar de l'Antic Règim la llengua llatina no feia canviar l'estatus de la llengua catalana, ans al contrari, els papers en trobaven prou definits i no hi havia, diguem, una competència deslleial; el problema ve donat quan s'introdueix un tercer element en discòrdia: la llengua castellana. La introducció de la llengua castellana en el món de l'ensenyament començarà pel vèrtex de la societat — la universitat— i, a poc a poc, s'anirà introduint als altres nivells més elementals de l'ensenyament. Així, doncs, quan parlem de les repercussions de la “Real Cédula” de 1768, n'hem de matisar els resultats. Certament és en les darreres dècades del XVIII quan hi ha una legislació clarament en contra de la llengua catalana, però és difícil d'esbrinar fins a quin punt és fruit de la “Real Cédula”; el que sí que és evident és que comença un canvi a l'ensenyament superior.

Tots sabem la importància del llatí com a llengua de cultura, però entre els individus fortament culturalitzats el llatí gairebé es transformava en llengua d'ús habitual, prova d'això és el seu ús fins i tot en la correspondència; per exemple: si seguim la correspondència de Finestres¹ amb Ignasi de Dou i Solà, veiem que, cap al 1723, les llengües que utilitzen són el llatí i el català, però ja amb els fills d'Ignasi Dou, Finestres sols utilitzarà la llengua castellana; és a dir, el llatí no serà substituït pel català, sinó pel castellà. Aquest és un punt bàsic a tenir en compte, ja que un cop el llatí perd presència en aquests grups socials no és la llengua catalana qui ocupa aquest espai sinó la llengua castellana, que ja havia pres el relleu al llatí com a llengua de cultura. Per explicar aquest canvi de llengua en la correspondència, hem de considerar que ens situen a la segona meitat del XVIII i, que els fills de Dou i Solà, possiblement, ja havien après la llengua llatina amb

¹ M. BATLLORI (1997): *La Il·lustració. Obra completa vol. IX*, ed. 3i4, València, pàg. 190.

el suport de la llengua castellana. Cal tenir present que l'any 1777 la *Gramàtica de la llengua llatina* de Maians fou declarada oficial juntament amb l'ordre d'ensenyar-se a les set universitats de la Corona d'Aragó, és a dir, a Cervera, Osca, Saragossa, Mallorca, València, Gandia i Oriola.² Si mirem les gramàtiques de la llengua llatina d'aquella època (les més editades foren *De institutiones grammaticales libri duo* de Nebrija, la *Syntaxis seu compendiarium partium orationis institutio* de Joan de Torrella, i la gramàtica de Sempere, de la qual ja hem donat compte a l'apartat corresponent), constatarem que entre la segona meitat i finals del segle XVIII —més concretament a partir de 1770— es produeix un canvi decisiu: les gramàtiques de la llengua llatina —que al cap i a la fi era l'única gramàtica que s'ensenyava— escrites en llatí o en català ja no es reediten i cedeixen el pas a les publicades en castellà.³

Els àmbits d'ús entre el català i el llatí es trobaven prou clars, però a finals del XVIII la llengua castellana va ocupar espais en detriment de les dues llengües esmentades.

Tots aquests canvis no afectaran l'ensenyament elemental, sobretot en les capes més humils de la societat. A Mallorca, l'ensenyament de les primeres lletres continua en mans dels estaments eclesiàstics, almenys fins al primer terç del XIX, i fins que no queda establerta una

² M. BATLLORI (1997): *op. cit.*

³ Vegeu Pere MARCET i Joan SOLÀ (1998): *Història de la lingüística catalana 1775-1900*, ed. EUMO, Vic. Sobre el català que es feia servir en aquest tipus de gramàtiques, J. Solà a "El català a les gramàtiques i els diccionaris llatins dels segles XVII-XVIII" *Actes del 8è. Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, Tolosa de Llenguadoc 1988, Abadia de Montserrat, Barcelona. diu:

a) Les obres destinades a l'ensenyança del llatí durant els segles XVII-XVIII ens presenten una llengua versemblantment acostada a la realitat oral, però amb les pressions normals de la tradició escrita.

b) En la immensa majoria d'aquestes obres no hi ha cap preocupació de tipus purista o lingüisticopatriòtic.

c) La llengua vehicular, més que el català, era una argòtica barreja de català i castellà, més tard substituïda per l'última llengua (pàg. 26). Malgrat tot, crec que no podem menysprear la importància d'aquestes obres.

mínima xarxa escolar estatal i els continguts propis de l'Antic Règim no canvien,⁴ l'ensenyament tradicional es manté inalterable, i en aquest ensenyament, la llengua catalana hi tenia un lloc.

ÀMBITS D'ÚS

Creiem que ha quedat prou demostrat l'ús general de la llengua catalana escrita al llarg del segle XVIII i primer terç del segle XIX. El catalanoparlant, si té necessitat d'escriure, utilitza la llengua catalana. Per tant, no podem admetre de cap manera que alfabetització sigui sinònim de castellanització; en tot cas, l'únic que podem constatar és que, a través de l'ensenyament, alguns estaments socials comencen a esdevenir bilingües, però això no significa que s'arraconi totalment l'ús de la llengua catalana, ni tan sols en aquests mateixos grups socials. Hem de ser conscients que el domini de la llengua castellana es presenta com una necessitat en alguns grups socials; per això, a finals del XVIII trobem individus que utilitzen l'una o l'altra llengua, segons les ocasions. Per exemple: a partir de la *Real Cédula* de 1768, els secretaris dels ajuntaments es veuen obligats a escriure les actes en llengua castellana i els mateixos secretaris, que abans feien les actes en llengua catalana, passen a fer-les en llengua castellana, tot i que la llengua de relació entre l'ajuntament i el poble continua essent la catalana. Al llarg del treball hem donat moltes proves de la pervivència de la llengua catalana escrita, que ara no cal repetir.

El gran canvi en els usos socials escrits no es produirà en el segle XVIII, sinó en el XIX, i començarà a fer-se més evident a partir del primer terç del XIX. El canvi de llengua en els usos lingüístics vindrà acompanyat de canvis socials i econòmics, per exemple: si fem una ullada a la premsa periòdica que surt a tombant de segle, veiem que

⁴ Pensem que l'escola de Gramàtica de Cura no va tancar les portes fins al 1826 i el col·legi de Monti-sion de Porreres fins al 1835.

entre 1779 i 1813 hi ha setze publicacions periòdiques,⁵ totes escrites en llengua espanyola, tret del *Diari de Buja*⁶ (18 números entre 1812 i 1813).

Els àmbits d'ús propis de la llengua catalana escrita cada cop s'aniran reduint més per acabar reclosos a àmbits estrictament familiars. Jaume Pujol, conegut defensor de la introducció de la llengua castellana a Mallorca, una mica abans de 1850 escriu: "*Además siempre habrá transacciones civiles, y correspondencias epistolares de familia que se escriban en mallorquin; y para estos usos nunca será perdido un tratado de ortografía de nuestro particular dialecto*".⁷ És com si haguéssim tocat fons, però també és com si la llengua catalana escrita es resistís a morir.

ANÀLISI LINGÜÍSTICA

No tan sols la llengua catalana⁸ escrita va perviure fins a la primera

⁵ Informació extreta de Lluís ROURA I AULINAS (1985): *L'antic Règim a Mallorca. Abast de la commoció dels anys 1808-1814*, Conselleria d'Educació i Cultura del Govern Balear. Direcció General de Cultura, Palma de Mallorca, 269.

⁶ Vegeu Antoni-Lluc FERRER (1976): "Literatura i liberalisme: aspectes del Trienni Constitucional (1820-1823) a Mallorca", *Randa*, n. 2, ed. Curial, Barcelona; (1979): "Refransys i locucions del "Diari de Buja". *Randa*, 9. ed. Curial, Barcelona; (1985): El "Diari de Buja" (1812-1813) i Miquel Ferrer i Bauçà", *Randa*, 17, ed. Curial, Barcelona.

⁷ Catalina MARTÍNEZ TABERNER (1992): "Jaume Pujol i la llengua catalana" a *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes/XXV. Miscel·lània Jordi Carbonell*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pàg. 92.

⁸ Al llarg de tot el treball, sempre he parlat de llengua catalana escrita, perquè el monolingüisme de la societat mallorquina és prou evident en aquesta època; per tant, no cal parlar ni de lleialtats ni fidelitats lingüístiques. Les classes altes de la societat mallorquina han restat fidels a la seva pròpia llengua, fins al segle xx, malgrat que sabien l'espanyol i, possiblement, també el francès, com denoten moltes de les seves biblioteques. L'estudi del multilingüisme de la noblesa no s'ha portat a terme fins ara i potser ens ajudaria a entendre molt punts que encara resten foscos en els estudis d'història social de la llengua.

meitat del XIX, sinó que també cal considerar que ho va fer a través d'un codi, transmès de generació en generació, i perquè això succeís hi havia d'haver mestres que l'ensenyessin, mestres de primeres lletres. Però no cal amagar que ens trobem en una situació farcida de contradiccions, bàsicament perquè hi ha uns escrits amb uns nivells de correcció molt dispars. Si fem una lectura dels manuscrits, el primer que sobta és la feble interferència lingüística que hi detectem, sobretot si comparem amb altres escrits de l'època. No crec que tot es pugui explicar dient que els notaris o els escriptors de les notaries foren els únics que van mantenir una llengua catalana escrita prou digna, ja que hem transcrit manuscrits de secretaris, administradors, menestrals, preveres, etc. que presentaven una llengua que podem considerar que es trobava dins els mateixos paràmetres. En definitiva, crec que per poder justificar la mena de llengua o de codi ortogràfic que s'utilitza en cada ocasió no hi ha altra sortida que acudir a raons biogràfiques de l'autor en el sentit més ampli (estudis, oficis, càrrecs, etc.).

Com hem assenyalat anteriorment, qualsevol escrit del segle XVIII i primer terç del XIX, si reproduïx els trets fonètics dialectals, denota una manca de formació lingüística en llengua catalana, que pot ser deguda a una formació precària en aquesta llengua o a una escolarització en llengua castellana, la qual evidentment no haurà permès cap mena de formació en llengua catalana.

D'aquest mateix context sorgiran les noves propostes ortogràfiques, que tenen com a únic referent la llengua oral, ja que s'ha perdut el codi ortogràfic tradicional.

A l'apartat corresponent hem transcrit aquest "Avis al Poble":

Amats paisans: Es Governador de la mitra en resposta á sas súplicas humils y respectuosa que varios gremis li han fetas à favor de sa protecció, defensa y conservació de la Santa Fé: vos diu y vos asegura, que está tan resolt á consolarvos en un punt tan important que primer perdrá la vida, que dexar de cumplirhó per part seua tot lo que pogue, y que además te encarregat fortement á sas justicias saculars, que zelen y invigilan contra sa propagació de llibres y escrits dolens, qui son sa pesta de un poble. Y axi viviu quiets, y en sa confiansa de que la santa Fé no petirá detriment, antes bé, mediant es

nostro zel, vigilancia, humildad, obediencia als superiors, y fervorosa oració á Deu nostro Señor, brillará mes y mes la Fé y la Religió, y nos fará triunfar dels inimics de sa nostra anima.

Palma 24 de abril de 1813- Juan Muntaner y Garcia, Governador de la mitra

Imprenta de Villalonga

El que sobta d'aquest avís és l'intent d'apropament a la llengua oral, que difereix de la resta d'escrits de l'època transcrits, però si en coneixem l'autor sabrem que l'allunyament de la tradició escrita és possiblement causada per la seva formació: Joan Muntaner i Garcia,⁹ bon llatinista i amic personal de Josep de Togores, comte d'Aiamans, fou canonge de la Seu, advocat dels Consells Reials, membre de la Societat Econòmica d'Amics del País i vicari general governador de la diòcesi mallorquina, en absència del bisbe Bernat Nadal. En aquest escrit, Joan Muntaner assaja un model de llengua més dialectalitzat, més d'acord amb les propostes ortogràfiques que començaran a donar-se a tombant de segle.

El que hem analitzat és l'oblit d'un codi escrit, d'un codi que va fer de la llengua catalana una llengua de cultura. D'aquest codi, el poble català se'n va servir fins a l'últim moment, fins que aquest mateix poble —que va saber mantenir la tradició durant segles— va ser obligat a alfabetitzar-se en una llengua aliena. Després, començarà una altra història.

⁹ Sobre la figura de Joan Muntaner, vegeu: Maria Carme BOSCH (1990): "Jaume Rodoreda i Joan Muntaner, amics i amants de les muses llatines" a *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes. Miscel·lània Joan Bastardas* 4, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona; Maria Carme BOSCH (1991): "Joan Muntaner llatinista" a *Mallorca i el món clàssic* I, Estudi General Lul·lià, Palma de Mallorca, i Joan MAS I VIVES (1994): *Josep Togores i Sanglada, Comte d'Aiamans (1767-1831). Biografia d'un il·lustrat liberal*. Biblioteca Miquel dels Sants Oliver, 1, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona.